Violeta UNGUREANU
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

ACT DE REFERINȚĂ *VS* ACT DE LIMBAJ

Abstract. The referentiality in linguistic is defined as a process of correlation between the language and the world (real or imaginary), a set of mechanisms producing correspondences between certain linguistic units and elements of the extralinguistic reality.

The referentiality involves two terms, known in the specialized literature as referent and reference.

Keywords: reference, language act, enunciation, signified, signifier.

Pentru F. de Saussure, semnul lingvistic face legătura nu între un obiect şi numele lui, ci între un concept şi o imagine acustică. Lingvistica de inspirație saussuriană a fost preocupată mai ales de raportul dintre semnificat şi semnificant găsind sensul în relația dintre aceste două fațete ale semnului. Referentul a fost oarecum neglijat. În studiul termenului, el are însă o importanță deosebită. Referentul este obiectul lumii reale desemnat de un cuvânt / termen, iar referința este înțeleasă ca un act verbal prin care un semn lingvistic dat (expresie referențială) trimite la realitatea extralingvistică, la un obiect identificat din lumea reală (referentul). Prin referent se înțelege „o entitate extralingvistica designată printr-o expresie lingvistică, în funcție de natura căreia se vorbeşte: despre individuale şi clase (dacă expresia este o sintagmă nominală), despre proprietăți (dacă expresia este de tip propozițional) şi despre stări de lucruri sau lumi posibile (când expresia este propozițională şi când sensul ei depinde de satisfacerea condițiilor de adevăr) [1, p. 100-101].

Referința acționează la nivelul raportului dintre gândire şi semn, unde relevantă este apartenența semnelor la diferite clase ontologice de referenți pe care îi desemnează. Se face o distincție şi între referința şi denotația unei expresii după cum urmează: denotația „reprezintă condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o ființă oarecare pentru a putea fi desemnată prin această expresie, iar referința este un act particular ce vizează un obiect, o entitate determinată şi identificată” [2, p. 43]. E. Paduceva consideră că „referința este corelația cu obiecte şi situații individuale şi de fiecare dată altele noi, de aceea referința nu este pentru cuvintele şi expresiile din limbă, ci pentru funcționarea lor în vorbire – pentru enunț şi componentele lui” [3, p. 8]. E. Benveniste [4, p. 69] consideră referința „o parte integrantă a enunțării. În enunțare limba exprimă un anumit raport față de lume”. În concepția lui C. Kerbrat-Orecchioni [5, p. 39] „referința este procesul de punere în relație a enunțului cu referentul, adică ansamblul de mecanisme care fac să corespundă unor unități lingvistice date anumite elemente din realitatea extralingvistică”.

BDD-A20062 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)

Funcția *referențială* este una din cele şase funcții ale limbajului, definite de Jakobson, ea, fiind orientată spre context, ilustrează modul de folosire a limbajului pentru a exprima o realitate, o imagine, o părere sau o idee, aşa cum o percepe emițătorul. După R. Jakobson, contextul este aspectul la care se referă mesajul, în linii generale referentul acestuia. Orientarea spre context determină funcția referențială, denotativă sau cognitivă [6, p. 139]. Astfel, actualizarea deține funcția de orientare a unui semn virtual spre realitatea concretă prin intermediul unui act de referință.

Este necesar să menționăm faptul că emițătorul deține rolul principal în actualizarea referinței. Locutorul sugerează interlocutorului modalitatea de identificare a referenților într-un context dat.

În literatura de specialitate se face o clasificare a referenților ținând cont de criteriul localizării. Astfel, M. Munteanu, [2, p. 48-49] făcând referire la ideile lui G. Kleiber, D. Apotheloz, C. Vlad, vorbeşte despre referent *endoforic şi exoforic.* În primul caz, e vorba de o referință intratextuală, în care referentul poate fi localizat prin reperaj *anaforic* sau *cataforic:*

(1) *Iar de sus pân-în podele un painjen prins de vrajă*
A țesut subțire ***pânză*** *străvezie ca o mreajă;*
Tremurând ***ea*** *licureşte şi se pare a se rumpe,*
Încărcată de o bură, de un colb de pietre scumpe (M. Eminescu, *Călin*).

(2) *Din izvoare şi din gârle*
Apa *sună somnoroasă;*
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea *în valuri sperioase*
Se azvârle.(Freamăt de codru)

(3) *Avem* ***„țară”.*** *Ce facem cu* ***ea****?*

(4) ***Cine*** *a sunat?* ***Profesoara.***

(5) ***Ce*** *se aude? O* ***melodie****.*

În (1), (2), (3) referentul este exprimat anaforic, iar în (4) şi (5) – cataforic.

În cazul referentului *exoforic* referența este *situațională sau contextuală*, iar localizarea referentului se face în situația de enunțare sau pe baza cunoaşterii unui context cultural.

(6) *Astfel zise mititica,*
Dulce netezindu-mi părul.
Ah! ***ea*** *spuse adevărul;*
Eu *am râs, n-am zis nimica* (M. Eminescu, *Floare – albastră*) (situația de enunțare).

(7) *De-aş avea şi* ***eu*** *o floare*
Mândră, dulce, răpitoare,
Ca şi florile din mai,
Fiice dulce-a unui plai… (M. Eminescu, *De-aş avea*) (situația de enunțare).

(8) *Expoziția cuprinde 30 de fotografii. Printre aceştia se numără Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Andrei Pleşu, Mircea Cărtărescu.*

BDD-A20062 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)

În (7) şi (8) pentru stabilirea referenţilor e nevoie de cunoaşterea unui context cultural-istoric, de un anumit nivel de pregătire. De asemenea, în funcţie de adevărul existenţei lor în lumea reală, referenţii pot fi şi reali şi imaginari (fictivi). O distincţie clară se face între realitatea ontologică, fizică a obiectului şi realitatea sa discursivă. În această ordine de idei, M. Munteanu [2, p. 156] utilizează termenul referent discursiv (termen propus de Kartunnen 1976) care reprezintă o „expresie referenţială trimiţând fie la un referent a cărui existenţă este doar virtuală sau imaginată într-o lume posibilă, fie la un referent ce are o existenţă concretă în lumea reală".

Atunci când e vorba de atribuirea referenţilor, semnificaţia lexicală a anumitor termeni este suficientă, în timp ce alţi termeni sunt lipsiţi de această semnificaţie pentru desemnarea referentului. J.-C. Milner numeşte aceşti termeni a) *referenţial autonomi* şi b) *lipsiţi de autonomie referenţiala* [apud 7, p. 122]. Ultimii, pentru a-şi desemna referentul, depind de factori lingvistici şi extralingvistici: (9) *Preşedintele Republicii Moldova, ales în anul 2000, a fost reales în 2004*, (10) *Azi am dorit să te văd, asta-i bună!,* (11) *El şi-a găsit mănuşa (sa)*. În (9) avem o descripţie definită dotată cu semnificaţie lexicală, ce ne permite să atribuim un referent. În (10) şi (11) avem expresii lipsite de autonomie referenţială (pers. 1 din dezinenţa verbului predicat, pronume de persoana 2 - *tu*, pronumele demonstrativ *asta*, pronumele de pers. 3 - *el* şi posesivul care îi corespunde – *şi.* În aceste exemple, nu se va apela la factori exteriori pentru identificarea referenţilor, dar se va recurge la situaţia de discurs în cazul pronumelor de persoana 1-2, în cazul pronumelui demonstrativ e nevoie de un gest indicativ sau de reluarea unei alte expresii lingvistice autonome, iar pronumele de persoana 3 depinde de identificarea referentului, deoarece posesorul coincide cu referentul. Nu numai unui cuvânt i se poate atribui un referent. Şi o expresie alcătuită dintr-un grup nominal poate avea referinţă semantică. În exemplul: (12) *Înghețata cu ciocolată a mai comandat şi o cafea*, unde *înghețata cu ciocolată* desemnează clientul care a comandat felul de mâncare respectiv. În aceste cazuri, chiar dacă are de îndeplinit un rol, analiza lingvistică este insuficientă pentru a desemna referentul. Este nevoie de intervenţia aspectului pragmatic al referinţei. Bazându-ne pe clasificările făcute în literatura de specialitate, să încercăm acum să generalizăm cele de mai sus numind formele diferite pe care le poate lua referinţa:

♦ *referinţa directă:* (13) *Soarele străluceşte pe cer.*

♦ *referinţă indirectă:* (14) *Înghețata cu ciocolată a comandat şi o cafea.*

♦ *referinţa demonstrativă:* (15) *Asta-mi place.*

♦ *referinţa deictică:* (16) *Mă dor picioarele*, pronumele foloseşte la efectuarea unui act de referinţă deictică, iar referentul va fi căutat în anturajul fizic.

♦ *referinţa anaforică:* (17) *Mihai şi-a pierdut mănuşa. El este foarte trist*, unde pronumele de pers. 3 serveşte la efectuarea unui act de referinţă anaforică. În cazul referinţei anaforice se va căuta suplimentul de informaţie în contextul lingvistic (e vorba de un termen referenţial autonom legat de elementul anaforic printr-o dublă relaţie) [7, p. 329].

În lingvistică atribuirea unei referinţe termenului referenţial se numeşte *act de referinţă*. Actul de referinţă presupune utilizarea diferitor forme lingvistice: cuvânt,

BDD-A20062 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)

sintagmă, frază. Invocând ideile lui P. Strawson din studiul său *On referring*, Mihaela Munteanu crede că „Actul de referire are la bază semnificația expresiei", definită ca „Ansamblu de reguli, convenții, obişnuințe care permit referirea". Autoarea subliniază că dacă cunoaştem semnificația unei expresii, atunci ştim cum aceasta ar putea fi folosită corect pentru a vorbi despre ceva. Astfel, „Semnificația e o funcție a expresiei, referirea şi, implicit, adevărul sau falsitatea sunt funcții ale utilizării expresiei" [2, p. 23-24]. I. Bărbuță menționează că „în cadrul actului de referință se stabileşte o corelație între a) trăsăturile semantice ale termenului referențial şi b) referentul care este identificat pornind de la semnificația termenului referențial" [8, p. 131]. În continuare, cercetătorul subliniază că „două operații enunțiative sunt importante din acest punct de vedere:

a) **atribuirea de semnificații**, prin această operație, elementelor materiale din care este constituit enunțul le este **asociat** un sens.

b) **atribuirea de referenți**, operație care presupune stabilirea relației dintre cuvinte şi lucruri.

Aceste operații sunt caracteristice atât pentru actul de producere, cât şi pentru actul de interpretare, ceea ce înseamnă că atât locutorul, cât şi interlocutorul realizează pe rând aceste operații. Deci ar trebui să distingem:

a) atribuirea de **semnificații** / atribuirea de **referenți** de către emițător

b) atribuirea de **semnificații** / atribuirea de **referenți** de către receptor" (ibidem).

Aşadar, reuşita actului de referință depinde de mai multe condiții, ce plasează referința la intersecție dintre lingvistică şi pragmatică. Referința poate fi lingvistică (virtuală) şi pragmatică (actuală). La baza referinței lingvistice stă relația dintre semnificațiile lexicale şi expresiile lor, în timp ce referinta pragmatică presupune utilizarea expresiei referențiale într-un act particular de vorbire. Condițiile de care depinde reuşita actului de referință ar fi după J. Moeschler [7, p. 320-321] următoarele:

a) atunci când referința intenționată de vorbitor şi referința semantică sunt identice, coincid;

b) atunci obiectul pe care interlocutorul îl atribuie ca referent expresiei referențiale este identic cu obiectul pe care locutorul avea intenția sa-l desemneze prin întrebuințarea acestei expresii referențiale.

Respectiv, nereuşita actului de referință e în cazul în care sintagma nominală definită este incompletă şi în cazul în care există un alt obiect decât cel intenționat de vorbitor.

Este important să menționăm faptul că actul de referință este examinat şi în cadrul teoriei *actelor de limbaj*. Michel Charolles [9] consideră referința mai degrabă un act de limbaj, acela de a se referi la o clasă determinată şi de a şti cum un locutor poate utiliza expresia care face aluzie la acea clasă pentru a atrage atenția unui interlocutor asupra unei entități aparținând acelei clase. Actul de limbaj care constă în a se referi la ceva sau cineva are o valoare deosebită: el urmăreşte să obțină realizarea unei concordanțe între două reprezentări mentale asupra unui obiect sau persoane prin folosirea unei expresii referențiale. Acest act de limbaj vizează obiecte, dar şi proprietăți (*a fi înalt*) procese (*a privi*), dar prin acest act de limbaj, proprietățile şi procesele sunt privite ca fiind specii ale obiectelor (*înălțimea* sau *privitul*). Referința implică,

BDD-A20062 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)

în opinia lui Charolles, o formă de rectificare. Deoarece vorbitorul foloseşte o expresie din propria voinţă, actul de referinţă este considerat un act de limbaj ce presupune intenţia. În această ordine de idei, I. Bărbuţă subliniază că actul de vorbire poate fi explicat dacă „este corelat cu fenomenele de natură lexico-gramaticală, altfel spus, cu mijloacele lingvistice de realizare a intenţiei comunicative urmărite de locutor în cadrul situaţiei date de comunicare” [8, p. 16].

Elaborată de J. Austin, teoria actelor de limbaj constituie una din cele mai importante contribuţii la dezvoltarea pragmaticii ca ştiinţă. În concepţia lui J. Austin enunţurile sunt de două feluri: *constatative şi performative* [10].

Enunţurile *constatative* de tipul: (18) *Ea citeşte.* au la bază o logică bivalentă şi reprezintă corespondenţa cu realitatea, având valoarea de adevăr: adevărat sau fals. J. Austin completează teoria sa cu noi idei, astfel distinge trei componente ale procesului de enunţare:

actul locuţionar (19) *El mi-a spus multe noutăţi.*
actul ilocuţionar (20) *El stărui – mă sfătui să aflu aceste noutăţi* şi
actul perlocuţionar (21) *El mă convinse că noutăţile sunt relevante.*

În (19) enunţul se produce după un cod cu sens şi referinţă. În (20) enunţul îşi manifestă forţă ilocuţionară cu ajutorul unui verb de tipul: *a stărui, a sfătui.* În (21) de faţă este efectul pe care-l are enunţul asupra interlocutorului.

Enunţurile performative exprimă o acţiune realizată în vorbire, nu descriu o stare de lucruri. Astfel, meritul acestei teorii este că a dezvăluit caracterul acţional al limbajului. Se demonstrează în felul acesta că enunţurile nu doar descriu evenimentele din realitate, dar se utilizează şi pentru realizarea anumitor acţiuni. Actele de limbaj pot fi descrise sub diferite aspecte, cele trei aspecte descrise mai sus sunt principale. Forţa ilocuţionară aparţine sistemului lingvistic şi reprezintă un act de limbaj unitar. Prin intermediul modului, timpului verbului, elementelor din lexic forţa ilocuţionară e făcută explicită. Expunerile lui Austin explică de ce acesta era considerat un „precursor al pragmaticii” [11, p. 141]. Iată câteva dintre ideile acestuia „Poate să fie foarte clar ceea ce vreau să spun prin „Încearcă”, dar să nu fie clar dacă fraza trebuie înţeleasă ca o aserţiune, ca un avertisment sau ca altceva. A executa un act locutoriu înseamnă să executăm şi un act pe care propun să-l chemăm ilocutoriu. Aşa, executând un act locutoriu, vom executa şi un act de tipul: a întreba sau a răspunde, a da o informaţie, o asigurare sau un avertisment, a anunţa un veridict sau o intenţie” [ibidem].

La baza procesului de semnificare prin limbaj P. Grice aşază intenţia locutorului de a semnifica ceva. În afară de semnificaţia unităţilor lingvistice, „semnificaţia vorbitorului” include intenţia de a produce efecte asupra ascultătorului” [idem. p. 144]. Combinând ideile lui P. Grice şi J. Austin, P. Strawson consideră „forţa ilocuţionară a unui enunţ în mod esenţial ceva care se intenţionează a fi înţeles” [idem.]. În această ordine de idei Lucia Uricariu ajunge la concluzia că „Semnificaţia actului de limbaj poate fi interpretată ca „semnificaţia vorbitorului”, conţinând atât semnificaţia lingvistică, cât şi forţa ilocuţionară” [idem. p. 145].

Preluând parţial teoria lui J. Austin, J. Searle stabileşte reguli de funcţionare a limbajului. J. Searle consideră că „limbajul este o parte a teoriei acţiunii, deoarece

BDD-A20062 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)

a vorbi o limbă înseamnă a se angaja într-o formă complexă de comportament dirijată de reguli" [2, p. 46]. Clasificarea actelor de limbaj de J. Searle distinge două tipuri: acte totale şi parţiale. În primul caz, e vorba de acte ilocuţionare cu verbe performative. Autorul crede că aceste acte nu sunt obligator lingvistice, dar semiotice, realizate prin gesturi, mimică şi au un caracter limitat. Cele parţiale pot fi propoziţionale şi de enunţare. Actele propoziţionale includ actul referenţial şi pe cel predicaţional [idem. p. 46].

În literatura de specialitate, există mai multe definţii ale actului de vorbire. Ceea ce este esenţial în definirea actului de vorbire sunt proprietăţile prin care se caracterizează acesta. Acestea sunt capacitatea denotativă (descrie o stare de lucruri), localizarea contextuală (raportarea conţinutului enunţului la contextul enunţării), actul intenţional (forţa ilocuţionară aplicată conţinutului enunţului) [8, p. 18].

Referitor la actul referenţial, M. Munteanu consideră drept forme gramaticale de manifestare a acestuia numele proprii, grupurile nominale, pronumele, titlurile. Identificarea obiectului, în concepţia autoarei, reprezintă funcţia actului de referinţă, iar conţinutul actului de referinţă este „redat de sensul descrierii identificatoare conţinută sau implicată în actul de referinţă" [2, p. 47]. În acelaşi timp, referindu-se la J. Searle, subliniază că actul referenţial aparţine domeniului pragmaticii, iar referinţa poate fi „pe deplin consumată" şi „reuşită". În aceste cazuri, e vorba de capacitatea interlocutorului de a identifica obiectul desemnat de locutor [idem]. În acelaşi timp, în funcţie de implicarea elementelor actului de comunicare (eveniment desemnat, situaţie de comunicare, emiţătorul, receptorul) în procesul de comunicare şi corelarea acestora cu componentele semantice ale enunţului se disting două clase: *evenimentul din realitate şi contextul de comunicare.* Astfel, componenta referenţială a enunţului se stabileşte prin raportare la eveniment. Altfel zis, evenimentul despre care se vorbeşte în enunţ reprezintă referentul acestuia. Contextul de comunicare „serveşte drept temei pentru constituirea informaţiei comunicativ-interacţionale a enunţului" care „asigură organizarea informaţiei de tip referenţial a enunţului" [8, p. 22- 23].

Referindu-se la cele spuse de A. Reboul, L. Uricariu subliniază că „cele mai serioase argumente pentru a considera referinţa un act de limbaj oferă particularităţile ce ţin de referinţa deictică şi cea anaforică. Deicticile şi anaforicele nu au o semnificaţie lexicală propriu-zisă, de aceea includ un ansamblu de instrucţiuni ce poartă numele de „peocedură" [11, p. 153-154].

În acelaşi timp, pornind de la ideea de sistem, lingvistica structuralistă şi semantica logică indicau o legătură slabă cu realitatea şi cu activitatea cotidiană a oamenilor. De aceea, prin anii '60-'70 se impune necesitatea studierii condiţiilor funcţionării limbii, a aspectelor pragmatice ale acesteia, a noţiunilor şi concepţiilor ce se referă la conştiinţă, la funcţionarea şi natura limbii.

După cum se ştie, funcţia *referenţială* este una din cele şase funcţii ale limbajului, definite de Jakobson. Ea este orientată spre context şi ilustrează modul de folosire a limbajului pentru a exprima o realitate, o imagine, o părere sau o idee, aşa cum o percepe emiţătorul. După R. Jakobson, contextul este aspectul la care se referă mesajul, în linii generale referentul acestuia. Orientarea spre context determină funcţia

BDD-A20062 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)

referențială, denotativă sau cognitivă [6, p. 139]. Astfel, actualizarea deține funcția de orientare a unui semn virtual spre realitatea concretă prin intermediul unui act de referință.

Aşadar, referențialitatea în lingvistică este definită ca un proces de corelare a limbii cu lumea (reală sau imaginară) [12, p. 156], un ansamblu „de mecanisme care fac să corespundă unor unități lingvistice anumite elemente din realitatea extralingvistică" [5, p. 39]. Referențialitatea implică doi termeni cunoscuți în literatura de specialitate, şi anume: *referentul* şi *referința*. Referentul este un fapt sau un obiect din realitate, desemnat prin diverse unități ale limbii, iar referința este actul prin care se realizează raportul dintre cuvânt şi obiect. Referința poate fi limitată la un obiect, la o clasă de obiecte sau poate fi extinsă la mai multe obiecte dintr-o clasă [13, p. 73]. Operația de referință poate fi directă (între semn şi obiect), poate fi indirectă (realizată prin intermediul altor semne). Important este, potrivit [12, 2011, p. 156] ca „actul de referință să transmită o anumită informație despre evenimentul, faptul, situația, starea care face obiectul comunicării, pe care receptorul trebuie să le poată identifica adecvat pentru ca procesul de comunicare să nu eşueze". Referința este interpretată ca una din manifestările intenției, iar actul de referință este prezentat ca relație dintre intenția vorbitorului şi cunoaşterea acestei intenții de receptor ceea ce nu este altceva decât un act de limbaj.

Referințe bibliografice

1. Carmen, Vlad. *Sensul, dimensiune esențială a textului.* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

2. Munteanu, Mihaela. *Semantica textului şi problema referinței nominale*. Cluj-Napoca, Editura Accent, 2006.

4. Падучева, Е. В. *Высказывание и его соотнесенность с действительностью.* Москва, Издательство Наука,1985.

5. Benveniste, E. *Aparatul formal al enunțării*. În: Probleme de lingvistică generală, cap. II. Bucureşti, Editura Teora Universitas, 2000.

6. Kerbrat-Orecchioni, C. *L'énonciation, De la subiectivite dans le langage*. Paris, 1980.

7. Bidu-Vrănceanu, A., Călăraşu C., Ionescu-Ruxăndoiu L., Mancaş M., Pană Dindelegan G. *Dicționar de ştiințe ale limbii*. Bucureşti, Editura Nemira, 2001.

8. Moeschler Jacques, Reboul Anne. *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Cluj, Editura Echinox, 1999.

9. Bărbuță, Ion. *Structura pragmasemantică a enunțului din limba română.* Chişinău, 2012.

10. http://www.unitbv.ro/postmodernism/r.html

11. www.upm.ro/.../Pages%20from%20Volum_CC

12. Uricariu, Lucia. *Temporalitate şi limbaj*. Bucureşti, Editura Allfa, 2003.

13. Constantinovici E., Cosmescu A., Varzari E., Gherasim A. *Teoria textului. Termenicheie*. Chişinău, 2011.

14. *Gramatica limbii române*, I, Cuvântul. Bucureşti, 2005.

BDD-A20062 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:44 UTC)